

Literatura

- Adamiak W. 1976. Kolonia czapli siwej *Ardea cinerea* w nadleśnictwie Jarocin. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 32(5): 57–59.
- Adamiak W. 1977. Czaple siwe w rezerwacie „Czeszewo”. *Przyroda Polska* 2: 18.
- Bednorz J. 1962. Czapla siwa *Ardea c. cinerea* (L.) i kormoran *Phalacrocorax carbo sinensis* (Shaw et Nodd.) w Polsce północno–zachodniej. *Bad. Fizjogr. Pol. Zach.* 10: 75–131.
- Dunajewski A. 1936. Materiały do rozmieszczenia czapli siwej (*Ardea cinerea cinerea* Linn.) w Polsce. *Acta Ornithol.* 1: 429–466.
- Lewartowski Z. 1967. List do Redakcji. *Przyroda Polska* 11: 13.
- Przybycin P., Żurawlew P. 2008. Awifauna łąkowa stawów rybnych Żerkowsko–Czeszewskiego Parku Krajobrazowego. *Biul. Parków. Kraj. Wielkop.* 14(16): 117–125.
- Rozporządzenie Nr 53/2004 Woj. Wlkp. z dnia 13 grudnia 2004 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody Czeszewski Las (Dz. Urz. Woj. Wlkp. Nr 47 poz. 1093).
- Smolarkiewicz 1979. Czapla siwa (*Ardea cinerea*) w województwie poznańskim i zielonogórskim w latach 1974–1975. *Not. Orn.* 20: 29–33.
- Sokołowski J. 1936. Zagrożone lasy w Czeszewie. *Ochr. Przyr.* 16: 113–123.
- Sokołowski J. 1947. Z naszych rezerwatów. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 3(11-12): 30–37.
- Schwartz K. 2007. Ochrona siedlisk lasów wilgotnych w uroczysku Czeszewski Las. W: Anderwald D. (red.). *Siedliska i gatunki wskaźnikowe w lasach. Stud. i Mat. CEPL, Rogów, 2/3* (16): 168–176.
- Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP „pro Natura”, Wrocław.
- Wiegner B. 1958. Czaplika Wielkopolski i Ziemi Lubuskiej. *Przyr. Polski Zach.* 2(1): 54–67.
- Winięcki A., Kosiński Z. 2000. Awifauna Żerkowsko–Czeszewskiego Parku Krajobrazowego. W: Winięcki A. (red.). *Ptaki parków krajobrazowych Wielkopolski. Wielkop. Prace Ornitol.* 9: 173–199.
- Wylegała P., Batycki A., Mizera T. 2011. Liczebność i rozmieszczenie stanowisk łąkowych czapli siwej *Ardea cinerea* w Wielkopolsce w latach 2006–2010. *Ornis Pol.* 52: 75–84.

Jacek Pietrowiak

Panienka 41, 63–233 Jaraczewo
pietrowiak1@tlen.pl

Zmiany liczebności ptaków szponiastych Falconiformes i kruka *Corvus corax* na Równinie Szamotulskiej w latach 1999–2010

Przemysław Wylegała

Ptaki szponiaste oraz kruk *Corvus corax* są stosunkowo dobrze zbadaną grupą ptaków w Wielkopolsce. Istnieje szereg danych o zagęszczeniu i liczebności tych ptaków z dużych powierzchni próbnych (np. Dąbrowski 1983, Lorek 1993, Bednorz & Kosiński 1997, Mizera et al. 1996, Maciorowski et al. 2000, Śliwa 2000, Śliwa et al. 2000, Wylegała 2002, Wylegała 2003, Mizera & Kwieciński 2006). Niewiele jest jednak danych dotyczących zmian liczebności na badanych powierzchniach. Wieloletnie badania zmian liczebności ptaków szponiastych prowadzono w okolicach Czempinia oraz w Wielkopolskim Parku Narodowym (Pielowski 1991, Bednorz & Kosiński 1997, Tkacz 2006). Dla wybranych gatunków ptaków szponiastych dane o zmianie ich liczebności zebrano także dla pradolinowego odcinka doliny Noteci (Wylegała 2003, Wylegała et al. 2010). Celem niniejszej pracy jest przedstawienie zmian liczebności ptaków szponiastych oraz kruka w krajobrazie rolniczym w okolicach Poznania na przestrzeni 10 lat.

Wyniki przedstawione w niniejszej pracy pochodzą z dwóch źródeł: opublikowanych danych dotyczących liczebności ptaków szponiastych i kruka na Równinie Szamotulskiej w latach 1999 i 2000 (Wylegała 2002), oraz niepublikowanych danych z inwentaryzacji przeprowadzonej w roku 2010. W obu okresach granice obszaru badań były takie same i obejmowały 230 km² krajobrazu rolniczego pomiędzy Poznaniem, Obornikami Wlkp. i Szamotułami. Konfiguracja tego terenu jest mało urozmaicona. Dominują rozległe, płaskie lub lekko pofałdowane, wielkopowierzchniowe pola uprawne. Znajdują się tu dwa jeziora – Pamiętkowskie (76 ha) i Kierskie Małe (24 ha). W północno-wschodniej części terenu, w dolinie Samicy koło Objezierza znajduje się duży (160 ha) kompleks stawów rybnych. W dolinach Samy i Samicy przecinających badany obszar znajdują się liczne doły potorfowe. Grunty rolne zajmują około 80% powierzchni badanego terenu, tereny zabudowane około 10%, lasy i zadrzewienia 5%, a wody ok. 1%. Lasy są silnie rozczłonkowane. Dwa największe kompleksy leśne leżące koło wsi Sobota i Pamiętkowo zajmują odpowiednio 280 i 150 ha. Dominują drzewostany sosnowe (około 95% powierzchni leśnej) w niskich klasach wieku – poniżej 70 lat. Badany obszar znajduje się w sąsiedztwie dużej aglomeracji miejskiej, jaką jest Poznań. Strefa położona najbliższej miasta podlega silnej presji antropogenicznej, w tym intensywnej zabudowie terenów otwartych. Między okresami badawczymi powierzchnia terenów zabudowanych zwiększyła się o ok. 300 ha, głównie w rejonie Rokietnicy i Kiekrza (ryc. 1). Pod zabudowę przeznaczono głównie tereny wcześniej zajęte przez pola uprawne oraz nieużytki.

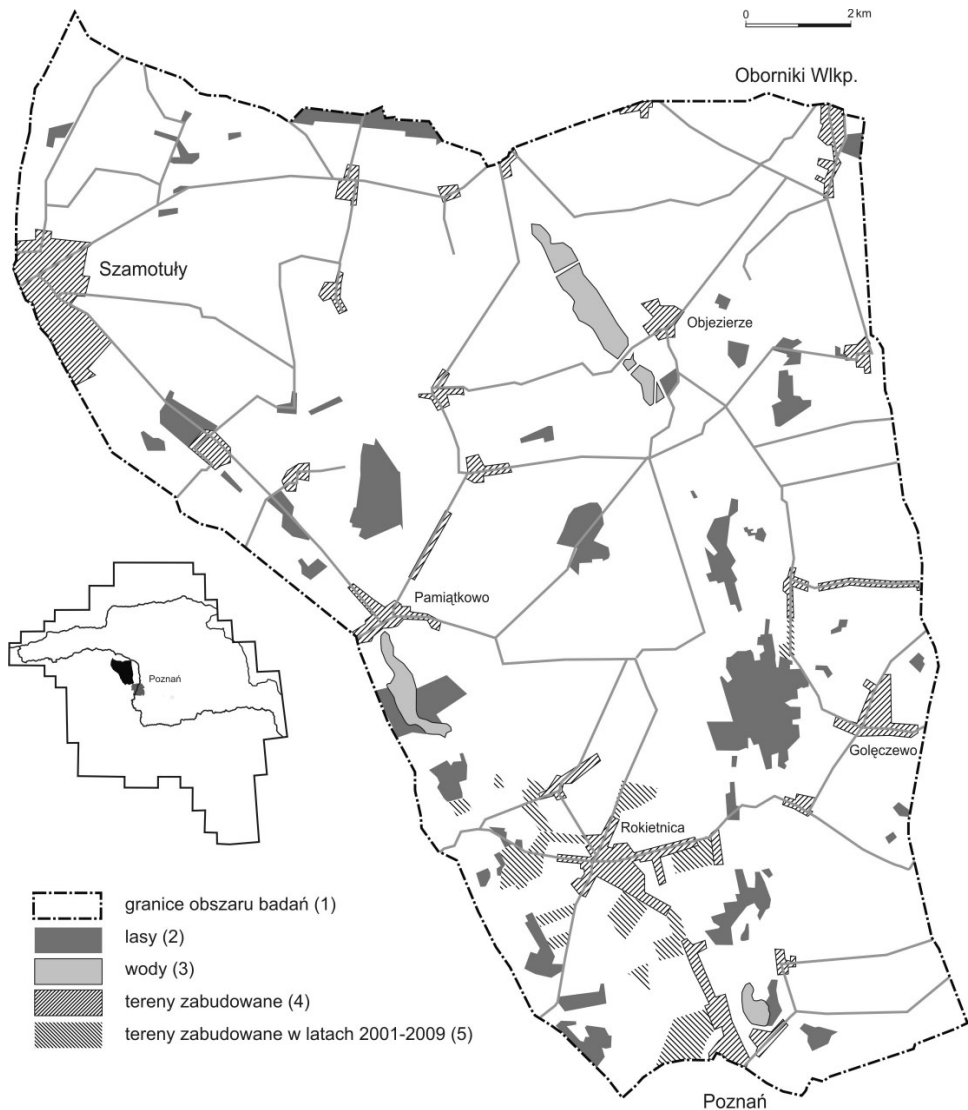
Tabela 1. Liczebność ptaków szponiastych Falconiformes i kruka *Corvus corax* na Równinie Szamotulskiej w latach 1999 i 2000 oraz 2010

Table 1. Abundance of birds of prey Falconiformes and Common Raven *Corvus corax* on Szamotuły Plain in years 1999–2000 and 2010. (1) – species, (2) – abundance change

Gatunek (1)	1999 i 2000		2010		Zmiana liczebności (2)
	Liczba par	par/100 km ²	Liczba par	par/100 km ²	
<i>H. albicilla</i>	0	0	1	0,4	+100%
<i>B. buteo</i>	30–35	13,8–16,0	21–22	9,1–9,7	–34%
<i>C. aeruginosus</i>	19–22	8,3	13	5,6	–37%
<i>A. gentilis</i>	1–2	0,4–0,8	1	0,4	0%
<i>M. milvus</i>	2	0,8	2	0,8	0%
<i>A. nisus</i>	1–3	0,4–1,3	1	0,4	0%
<i>C. pygargus</i>	1–3	0,4–1,3	0	0	–100%
<i>F. tinnunculus</i>	1	0,4	7–8	3,0–3,5	+800%
<i>F. subbuteo</i>	1	0,4	1	0,4	0%
<i>C. corax</i>	23–25	10,0–10,8	16	6,9	–33%

W obu okresach stosowano taką samą metodykę polegającą na wyszukiwaniu gniazd podczas sezonu lęgowego (marzec–czerwiec) (Wylegała 2002). W latach 1999 i 2000 oraz w roku 2010 na kontrole terenowe poświęcono odpowiednio 18, 16 i 12 dni. Mniejsza liczba dni przeznaczonych na kontrole w ostatnim okresie badań wynikała głównie z poruszenia się po terenie samochodem (w pierwszym okresie głównie rowerem oraz pieszo).

Podczas obu okresów badań stwierdzono po 8 gatunków ptaków szponiastych, przy czym w latach 1999 i 2000 nie stwierdzono lęgów bielika *Haliaeetus albicilla*, a w roku 2010 nie potwierdzono lęgów błotniaka łąkowego *Circus pygargus* (tab. 1). Ogólna liczba par ptaków szponiastych zmniejszyła się w kolejnych okresach z 56–69 do 47–48 (–24%).

Ryc. 1. Obszar badań

Fig. 1. Research area. (1) – research area boundaries, (2) – forests, (3) – built-up areas, (5) – areas built-up in 2001–2009

Spadek liczebności odnotowano w przypadku dwóch gatunków – myszołowa *Buteo buteo* i błotniaka stawowego *Circus aeruginosus*, a w przypadku czterech gatunków – jastrzębia *Accipiter gentilis*, krogulca *Acipiter nisus*, kani rudej *Milvus milvus* i kobuza *Falco subbuteo* nie stwierdzono wyraźnych zmian liczby par lęgowych przy ogólnie bardzo niskiej liczebności. Odnotowano silny wzrost liczebności pustułki *Falco tinnunculus* z 1 pary do 7–8 par, przy czym 5 par gniazdowało w niewielkim zadrzewieniu śródpolnym (7,5 ha) koło Mrowina (3 pary w skrzynkach lęgowych i 2 pary w gniazdach wron *Corvus cornix*). W pierwszym okresie badań na powierzchni brak było skrzynek lęgowych dla pustułki.

Zasiedlenie Równiny Szamotulskiej przez bielika związane jest z silnym wzrostem liczebności tego gatunku w Polsce oraz coraz częstszym zajmowaniem przez niego siedlisk suboptymalnych (Neubauer et al. 2011). Wzrost liczebności pustułki wpisuje się

w obserwowaną ostatnio poprawę sytuacji tego gatunku na niektórych obszarach w Wielkopolsce (np. Wylegała et al. 2010, M. Maluśkiewicz, dane niepubl.) oraz w skali ogólnopolskiej (<http://monitoringptakow.gios.gov.pl>). Do lokalnych wzrostów liczebności pustułki przyczynia się realizacja programu ochrony tego gatunku realizowanego przez Polskie Towarzystwo Ochrony Przyrody „Salamandra” (polegającego między innymi na montażu skrzynek lęgowych w krajobrazie rolniczym). Zasiedlanie skrzynek lęgowych i związany z tym wzrost liczebności pustułki obserwowano m.in. w dolinie Noteci (M. Maluśkiewicz, dane niepubl.). Także na badanej powierzchni zamontowanie skrzynek lęgowych w krajobrazie rolniczym było prawdopodobnie jedną z przyczyn wzrostu liczebności. Zanik lęgowych błotniaków łąkowych niekoniecznie musi być związany z trwałym negatywnym trendem, lecz może odzwierciedlać duże fluktuacje liczebności charakterystyczne dla tego gatunku (Neubauer et al. 2011). Spadek liczebności błotniaka stawowego zbieżny jest z danymi uzyskanymi na innych powierzchniach w Wielkopolsce (Śliwa 2000, Wylegała 2003, Wylegała et al. 2010) oraz danymi ogólnopolskimi (Sikora et al. 2007, <http://monitoringptakow.gios.gov.pl>). Zmniejszenie liczebności tego gatunku związane jest prawdopodobnie także z czynnikami działającymi lokalnie – zabudową terenów otwartych wykorzystywanych jako żerowiska oraz wysychaniem lub celową likwidacją niewielkich śródpolnych oczek wodnych.

Zaskakujący jest spadek liczebności myszołowa i kruka. Na wielu powierzchniach wykazywany był w ostatnich latach wzrost liczebności tych gatunków (Tomiałojć & Stawarczyk 2003, Sikora et al. 2007). Jednakże dane pochodzące z Monitoringu Pospolitych Ptaków Lęgowych wskazują na spadkowy trend liczebności myszołowa w ciągu ostatnich 10 lat. Między rokiem 2000 i 2010 liczebność tego gatunku w Polsce zmniejszyła się o 25% (<http://monitoringptakow.gios.gov.pl>), co dobrze koresponduje z danymi zebranymi na badanej powierzchni. Z pewnością nie bez znaczenia na liczebność ptaków szponiastych na badanej powierzchni mają zmiany środowiskowe, a zwłaszcza silne zwiększenie się powierzchni terenów zabudowanych.

Spadek liczebności kruka dotyczył w dużej mierze okolic wsi Objezierze i Ocieszyn, gdzie w latach 1999 i 2000 gniazdowało w dużym zagęszczeniu 8 par, a w roku 2010 zaledwie 2 pary (Wylegała 2002). W rejonie tym zlikwidowano przysmy obornika, na których wyrzucane były także martwe zwierzęta. Było to miejsce żerowania zarówno ptaków lęgowych, jak i stada ptaków nielęgowych (do 120 os.). Na całej badanej powierzchni podczas pobieżnych kontroli w latach 2007–2010 odnotowano cztery przypadki zastrzelenia dorosłych ptaków na gniazdach, w tym w jednym przypadku koło Ocieszyna. Zaobserwowany spadek liczebności kruka w skali całej badanej powierzchni najprawdopodobniej związany jest z wieloma czynnikami, w tym prześladowaniem tego gatunku, pogorszeniem bazy pokarmowej oraz postępującą urbanizacją.

Summary: Abundance changes of birds of prey Falconiformes and Common Raven *Corvus corax* on the Szamotuły Plain in 1999–2010. The aim of research was to compare abundance of birds of prey Falconiformes and Common Raven *Corvus corax* on the Szamotuły Plain in 1999–2000 and in 2010. The total number of pairs of birds of prey has dropped in successive research periods from 56–69 to 47–48 (–24%). The Montagu’s Harrier *Circus pygargus* has stopped nesting, whereas the White-tailed Eagle *Haliaeetus albicilla* has started. Also has been noted decrease in numbers of Common Buzzard *Buteo buteo* (–34%), Western Marsh Harrier *Circus aeruginosus* (–37%) and Common Raven *Corvus corax* (–33%). No evident abundance changes has been noted in case of 4 species and their abundance is generally very low (Northern Goshawk *Accipiter gentilis*, Eurasian Sparrowhawk *Accipiter nisus*, Red Kite *Milvus milvus*, Eurasian Hobby *Falco subbuteo*). The number of Common Kestrel *Falco tinnunculus* has risen from 1 to 7–8 pairs. Decline of the Common Buzzard, Western Marsh Harrier and Common Raven has probably been connected with

the increase in the built-up areas, the deterioration of the food resources and the shooting. The increase in abundance of the Common Kestrel is probably connected with populating the nest boxes. The nestling of the White-tailed Eagle is connected with the increase in number of this species in Poland.

Literatura

- Bednorz J., Kosiński Z. 1997. Rozmieszczenie, liczebność i produktywność ptaków drapieżnych i kruk *Corvus corax* w Wielkopolskim Parku Narodowym w latach 1992–1993. Not. Orn. 38: 27–41.
- Dąbrowski J. 1983 msc. Ptaki drapieżne okolic Skoków. Praca magisterska, Zakład Zoologii Ogólnej UAM w Poznaniu.
- Krzyśków T. 1990 msc. Ptaki drapieżne projektowanego Agroekologicznego Parku Krajobrazowego (Turew, Wielkopolska) w latach 1988–89. Praca magisterska, Zakład Biologii i Ekologii Ptaków UAM w Poznaniu.
- Lorek G. 1993. Liczebność ptaków drapieżnych oraz kruk *Corvus corax* w okolicach Ponieca (Wielkopolska). Przeg. Przyr. 4(2): 59–62.
- Maciorowski G. 2000 msc. Ekologia lęgowa ptaków drapieżnych (Jastrzębiowe Accipitiformes, Sokołowe Falconiformes) w Wielkopolsce Zachodniej. Rozprawa doktorska, Katedra Zoologii AR w Poznaniu.
- Maciorowski G., Mizera, Ilków M., Statuch T., Kujawa D. 2000. Awifauna Sierakowskiego Parku Krajobrazowego. W: Winięcki A. (red.). Awifauna parków krajobrazowych Wielkopolski. Wielkop. Prace Ornitol. 9: 39–68.
- Mizera T., Maciorowski G., Śliwa P. 1996. Wstępne wyniki inwentaryzacji lęgowych ptaków drapieżnych w Poznaniu w latach 1992–1997. W: Fauna miast. T. Barczak, P. Indykiewicz (red.). Wyd. ATR. Bydgoszcz.
- Neubauer G., Sikora A., Chodkiewicz T., Cenian Z., Chylarecki P., Archita B., Betleja J., Rohde Z., Wielocho M., Woźniak B., Zieliński P., Zielińska M. 2011. Monitoring populacji ptaków Polski w latach 2008–2009. Biul. Monitoringu Przyr. 8(1): 1–40.
- Południewski M. 1997 msc. Liczebność i ochrona ptaków drapieżnych *Accipitriformes* i *Falconiformes* w lasach okolic Dobiegniewa w latach 1992–1997. Praca magisterska, Katedra Zoologii AR w Poznaniu.
- Śliwa P. 2000 msc. Błotniak stawowy [*Circus aeruginosus* (Linneus 1789)] w okolicach Poznania w latach 1998–2000. Praca magisterska, Katedra Zoologii AR w Poznaniu.
- Śliwa P., Wylegała P., Kaczorowski P. 2000. Awifauna lęgowa Puszczy Zielonki ze szczególnym uwzględnieniem Parku Krajobrazowego Puszcza Zielonka. W: Winięcki A. (red.) Ptaki parków krajobrazowych Wielkopolski. Wielkop. Prace Ornitol. 9: 145–160.
- Tkacz Ł. 2006 msc. Gniazdowanie ptaków drapieżnych *Falconiformes* i kruk *Corvus corax* w Wielkopolskim Parku Narodowym. Praca magisterska, Zakł. Biol. i Ekol. Ptaków UAM w Poznaniu.
- Wylegała P. 2002. Liczebność i wybiórczość środowiskowa ptaków szponiastych *Falconiformes* oraz kruk *Corvus corax* w krajobrazie rolniczym Równiny Szamotulskiej w latach 1999–2000. Not. Orn. 43: 21–28.

Przemysław Wylegała

Polskie Towarzystwo Ochrony Przyrody „Salamandra”, ul. Stolarska 7/3, 60–788 Poznań
przemo@salamandra.org.pl

Pierwszy od dwudziestu lat nadrzewny lęg sokoła wędrownego *Falco peregrinus* w Polsce

Paweł Wieland

Sokół wędrowny *Falco peregrinus* jest gatunkiem kosmopolitycznym, występującym w 17 podgatunkach niemal na całym świecie (Mebis & Schmidt 2006). W Polsce największą